

مناسک مذهبی زنان در آینهٔ تاریخ

نأاهم جامعه‌شناختی به
فرایند تک‌رین حیات‌های مذهبی زنان

مژگان دستوری

خلیا

۱۳۹۴

فهرست

پیش‌گفتار ۱۱

بخش اول: کلیات ● ۳۰

هیئت‌های مذهبی زنانه ۱۹

هیئت‌های زنانه، حوزه مغفول است. حالت اجتماعی ۲۲

مشکلات و محدودیت‌ها ۲۵

بخش دوم: فرایند تاریخی مناسک عزاداری زنان و ویژگی‌های اجتماعی فرهنگی زنان ● ۲۹

فصل اول: از ظهور اسلام تا صفویه ● ۳۵

وضعیت اجتماعی فرهنگی زنان در آن دوره ۳۷

عزاداری زنان در صدر اسلام ۴۳

فصل دوم: عهد صفویه تا قبل از انقلاب ● ۴۷

وضعیت اجتماعی فرهنگی زنان در آن دوره ۴۹

۵۲.....	نقش رویکردهای مذهبی در تاریخ معاصر ایران درباره زن
۵۵.....	۱. رویکرد سنتی (از زمان مشروطه)
۵۸.....	۲. رویکرد کلامی اجتماعی (از دهه چهل به بعد)
۵۹.....	۳. رویکرد فقهی حقوقی (از دهه هشتاد)
۶۰.....	مسئله زن: نقد سنت یا گفتمان مدرنیته
۶۳.....	مناسک عزاداری سنتی در زنان ایرانی

فصل سوم: پس از انقلاب اسلامی ● ۶۹

۷۱.....	وضعیت اجتماعی فرهنگی زنان در این دوره
۸۲.....	عرصه اقتصاد
۸۴.....	عرصه سیاست
۸۶.....	عرصه فرهنگ
۹۲.....	عزاداری زنان پس از انقلاب

بخش سوم: تعریف مفاهیم و مبانی نظری ● ۹۵

فصل اول: تعریف مفاهیم ● ۹۷

۱۰۱.....	هیت
۱۰۲.....	مداحی
۱۰۲.....	هیت‌های سنتی
۱۰۳.....	هیت‌های عامه‌پسند نوین
۱۰۵.....	هیت‌های معرفت‌گرا
۱۰۹.....	دین
۱۱۲.....	مقدس یا نامقدس
۱۱۳.....	مناسک (کیش)

۱۲۰.....	نمادهای مقدس
۱۲۱.....	کیش‌های (مناسک) نوین
۱۲۲.....	جنبش‌های مذهبی
۱۲۶.....	طبقه‌بندی جنبش‌های مذهبی

بخش چهارم: هیئت‌های مذهبی زنانه در جامعه فعلی تهران ● ۱۳۱

۱۳۳.....	گونه‌شناسی هیئت‌های مذهبی زنانه در دهه ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۶
----------	---

فصل اول: هیئت‌های سنتی زنانه ● ۱۳۵

۱۳۷.....	سازمان هیئت‌های سنتی زنانه
۱۳۸.....	گفتمان دینی هیئت‌های سنتی زنانه
۱۴۱.....	مخاطب هیئت‌های سنتی زنانه
۱۴۲.....	کارکرد هیئت‌های سنتی زنانه
۱۴۳.....	مداحی هیئت‌های سنتی زنانه
۱۴۶.....	ادبیات هیئت‌های سنتی زنانه

فصل دوم: هیئت‌های عامه‌پسند نوین زنانه ● ۱۴۱

۱۵۳.....	سازمان هیئت‌های عامه‌پسند نوین زنانه
۱۵۵.....	مخاطب هیئت‌های عامه‌پسند نوین زنانه
۱۵۶.....	کارکرد هیئت‌های عامه‌پسند نوین زنانه
۱۵۷.....	مداحی هیئت‌های عامه‌پسند نوین زنانه
۱۶۲.....	ادبیات هیئت‌های عامه‌پسند نوین زنانه
۱۶۴.....	گفتمان دینی هیئت‌های عامه‌پسند نوین زنانه

فصل سوم: هیئت‌های معرفت‌گرای زنانه ● ۱۷۰

۱۷۲.....	سازمان هیئت‌های معرفت‌گرای زنانه
۱۷۳.....	مخاطب هیئت‌های معرفت‌گرای زنانه
۱۷۴.....	کارکرد هیئت‌های معرفت‌گرای زنانه
۱۷۴.....	گفتمان دینی هیئت‌های معرفت‌گرای زنانه
۱۷۵.....	احیای هیئت‌های معرفت‌گرای زنانه
۱۸۲.....	ادبیات هیئت‌های معرفت‌گرای زنانه

فصل چهارم: مقایسهٔ روایت سه‌گونهٔ هیئت‌های زنانه ● ۱۸۷

۱۸۹.....	«هیئت تحریر کساء» به سه روایت
۱۹۱.....	«امام‌علی (علیه السلام)» به سه روایت

فصل پنجم: شب‌نهی هیئت‌ها ● ۱۹۲

بخش پنجم: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ● ۱۹۹

جداول ● ۲۲۴

کتاب‌نامه ● ۲۳۳

تصاویر ● ۲۳۹

پیش‌گفتار

بسیاری از مطالعات در شاخه‌های مختلف علوم انسانی و اجتماعی، به مقوله دین و مناسک مذهبی تشیع در ایران توجه نکرده‌اند. در محدوده جامعه‌شناسی دین، تحقیقات توصیفی بسیاری صورت گرفته که به‌طور عام، مناسک مذهبی را مدنظر قرار داده‌اند. به‌رغم توجه گسترده‌ای که محققان علوم اجتماعی به این شاخه از مطالعات نشان داده‌اند، بخش اندکی از این حجم انبوه به مطالعه آیین‌های عزاداری دینی زنانه اختصاص یافته است. اگرچه پژوهش‌هایی درخصوص مشارکت‌های مذهبی زنان، درباره انگیزه‌ها و کارکردهای آن صورت گرفته، باز هم ادبیات پژوهشی، درباره مشارکت زنان در بخش مناسک دینی با فقر چشمگیری مواجه است که بخشی از آن به ماهیت فرهنگی این نوع مشارکت و موانع آن

باز می‌گردد. در اسناد تاریخی و گزارش‌های مطالعات مردم‌شناسانه شرق‌شناسان نیز حجم انبوهی از ادبیات، به مناسک عزاداری و سوگواری مذهبی ایرانیان اختصاص دارد. در حالی که به‌سختی می‌توان درخصوص الگو یا الگوهای آیین‌های عزاداری در مجالس اختصاصی زنانه مطلبی یافت. تحقیق حاضر نیز از مواجهه با حجم درخور توجهی از این موانع بی‌نصیب نبود که در بخشی جداگانه با عنوان موانع و محدودیت‌ها، توضیح فصل‌تری ارائه داده است. هدف نگارنده در این مطالعه این است که فاصله تاریخی آیین عزاداری را به‌مثابه واقعیتی اجتماعی در جامعه سیاسی ایرانی عمدتاً در جامعه فعلی تهران بررسی کند. همچنین، فهم الگوهای تحریک‌آمیز تاریخی چندقرنه، از فرهنگ اسلامی شیعی ایران و رابطه آن با بدستور و مکتب اجتماعی، مقصد اصلی این نوشتار بوده است. در این راستا، قسمت اول از این مطالعه در بخش سوم و چهارم کتاب، پدیده اجتماعی را در مقاطع مختلف تاریخی و به‌تبع تغییرات فرهنگی و اجتماعی و سیاسی جامعه بررسی می‌کند.

در اینجا، یادآوری این نکته لازم است که این مطالعه از آنجا که در نوع خود پژوهشی کم‌سابقه است، بدیهی است با کاست‌های مواجهه باشد. از این رو می‌تواند، برای کارهای تکمیلی بعدی مطالعه این پدیده‌ها باشد. بنابراین، جا دارد خوانندگان فرهیخته و کارشناسان گرامی آن را به نظر نقادی نگریسته و برای رفع کاستی‌های آن پیش‌قدم شوند.